

Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. *Osiris Kiadó, Budapest, 2003.*

Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla szerk.: Neveléstörténet. Szöveggyűjtemény. *Osiris Kiadó, Budapest, 2003.*

Neveléstörténet – felsőfokon

Felsőoktatási tankönyvcsaláddá bővült az a neveléstörténet-tankönyv, amelynek korábbi változatai lassan egy évtized óta alapmunkának számítanak a tanárképzésben. *Pukánszky Béla és Németh András* 1993 óta finomítják az eredetileg egyetemi jegyzetnek készült munkájukat. Időközben szerzőtársnak megnyerték a magyar neveléstörténet kiváló kutatóját, *Mészáros Istvánt*. Az *Osiris* Kiadónál javított, bővített kiadásban megjelent tankönyv és a hozzá összeállított szöveggyűjtemény igényes reprezentációja a neveléstörténeti szaktudománynak. Összegezése a szerzők eddigi munkájának, hiszen kutatásaik is beépültek a neveléstörténet tananyagába: a *Pukánszky Béla* művelte gyermekkortörténet legfontosabb ismeretanyaga, szemléletmódja végigvonul a tankönyvön, és ezzel a nem intézményes nevelés történeti aspektusai is megjelennek, valamint *Németh András* neveléstudomány-történeti kutatásai is szervesen illeszkednek a munka kronológiai-logikai vonulatába. *Mészáros István* pedig magyar iskolatörténeti kutatásainak egyes, a mai pedagógusjelöltek számára már kevésbé ismert elemeit foglalta össze, és arra is vállalkozott, hogy a XX. század második felének magyarországi közoktatáspolitikai történéseit bemutassa.

A tankönyv teljességre törekvő szövege, a nyugati kultúra pedagógiatörténetének átfogó bemutatása és elemzése azt sugallja, hogy a munka tulajdonképpen neveléstörténeti kézikönyvnek is beillik. Információgazdagsága, szemléletmódja egy korszak viszonyát tükrözi a nevelés történeti jelenségeihez, valahogy úgy, ahogy *Fináczy Ernő* neveléstörténeti kötetei is tükrözték és meg is határozták a 20. század elejének és a pedagógia történeti szemléletmódjának kapcsolatát. Kézikönyvként betöltheti azt a szerepet is, hogy tartalmi rendezettség, szerkezete, történelemszemlélete vonatkoztatási pontként szolgáljon szakemberek, kutatók generációi számára.

Ugyanakkor szomorúan állapíthatjuk meg, hogy ma a pedagógusképzésben nincs lehetőség (és igény?) arra, hogy a hallgatók ezzel a tudáseggyüttessel megismerkedjenek, és a pedagógia szakos képzésben is kérdéses, hogy milyen mélységig tudjuk ezt a neveléstörténeti kánont áttekinteni. Ha elfogadjuk, hogy neveléstörténeti kézikönyvként is funkcionál a kötet, akkor talán remélhetjük, hogy a pedagógusjelöltek nemcsak a vizsgára készülve veszik kézbe, hanem bátran forgatják gyakorló tanítók-tanárok akkor is, amikor neveléstörténeti eseményekről, jelenségekről, jelentős személyiségekről kívánnak tájékozódni, többet tudni.

A szöveggyűjtemény szerkezeti tagolása a tankönyv fejezeteit követi. A tankönyv-szöveg sokszor utal a vonatkozó szemelvényekre, az olvasót ezzel is továbbgondolásra, a forrásokkal való ismerkedésre serkentve. A szöveggyűjteménynek ez a tankönyvet didaktikailag támogató szerepe azt eredményezte, hogy a megjelölt forrásoknak igazodniuk kellett a tankönyvhöz, és ez olyan szövegek közlését is indokolta, amelyek más helyeken hozzáférhetőek. Neveléstörténeti forráskiadásunk hiányosságai természetesen nem kérhetők számon a szöveggyűjteményen, de legalább lehetőséget kap a recenzens annak kimondására, hogy miközben örömmel tölti el neveléstörténeti forrásszemelvények igényes kivitelű, koncepcióba illeszkedő kiadása-újrakiadása, addig olyan alapmunkák hiányát érezhetjük, mint az utóljára 1976-ban megjelentetett *Ellen Key*-mű, *A gyermek évszázada*.

A tankönyv pedagógiatörténeti szemléletmódjának egyik jellegzetessége, hogy külön fejezetekben tárgyalja a magyar és egyetemes neveléstörténet szakaszait. E szerkesztési elv mellett és ellen is szólnak érvek, talán ez utóbbiak közül egyet érdemes kiemelni: kérdéses, hogy a tankönyv alapján tájékozódó pedagógusjelöltek

képesek lesznek-e egységben szemlélni a folyamatokat, és nem erősödik-e az az egyébként a hallgatókon észlelhető jelenség, hogy fejükben külön „dobozokban” rendeződnek a kronológiailag összetartozó, de külön tárgyalt események. Vajon tudatosodik-e a pedagógusjelöltekben, hogy *Comenius* és *Apáczai* kortársak voltak? Mennyire érzékelik, hogy az 1777-es *Ratio Educationis* kiadása körüli évek egyúttal *Kant*, *Pestalozzi* munkálkodásának időszaka is volt? Természetesen számos helyen találunk utalásokat, kapcsolódási pontokat, amelyek e kettéválasztást oldják, és a történeti folyamatok egységben láttatását szolgálják: pl. a reneszánsz főúri nevelés tárgyalásakor szó esik *Guarino* és *Janus Pannonius* kapcsolatáról, *Pestalozzi* pedagógiájának bemutatása utal „magyar kapcsolatainak” alakulására is, vagy a reformpedagógia magyarországi képviselőinek bemutatásakor említés történik a rájuk ható külhoni irányzatokról, képviselőikről.

Ugyancsak koncepcionális kérdés, hogy mindösszesen két átfogó fejezetcím alá rendezik az egyetemes neveléstörténeti mondanivalójukat a szerzők: *A modern pedagógia történeti gyökerei* illetve *A modern pedagógia kialakulása és fejlődése*. Ez a szerkesztés azt sugallja, hogy a modern pedagógia fogalma viszonyítási pont, és ehhez rendelünk hozzá minden olyan neveléstörténeti tény, eseményt, jelenséget, szerzőt, ami és aki ezt időben megelőzte. Ez a tárgyalásmód a felvilágosodás történetiszemléletébe illeszti a pedagógia és benne a nevelés, a gyermek történetiségét: az állandóan fejlődő, a szebb jövő felé haladó társadalom képét tárja elénk, amelyben a nevelés is helyet kap a fejlődés, a haladás mindig előre mutató menetében, és e folyamat csúcsa a modernitás.

E logika alapján viszont semmiképpen sem a modernitás közegében tárgyalandó az *Iskolatügy és pedagógia a XX. század második felében* című, neveléstörténeti munkában ilyen részletességgel még nem tárgyalt fejezet témája, amely éppen azon kereteknek a megváltozásával, szétesésével foglalkozik, amelyeket a modernitás társadalma és pedagógiája megteremtett, és amely keretek között a gyermekkor megváltozása is bekövetkezett. Nem véletlenül futtatja ki e fejezetet a szerző a posztmodernnek nevezett, az élet minden területét – így a pedagógiát, a nevelést is – érintő szemlélet felé: a történeti nézőpont azt diktálja, hogy a jelenig futó neveléstörténeti áttekintés a „*felgyorsuló globalizációs tendenciák*” (255. o.) közoktatáspolitikai, nevelési következményeit is érintse, mintegy ezzel zárva az egyetemes neveléstörténeti tárgyalás ívét.

A tankönyv nagy érdeme, hogy a magyar neveléstörténet keretében kísérletet tesz az 1945 utáni közoktatáspolitikai mérlegelésére, értékelésére. E korszak közoktatáspolitikai történései, akárcsak köztörténete még sokáig fogják vita tárgyát képezni; a napi politika hatásától sem mentes az elmúlt ötven évről való köznapi és tudományos keretek között zajló gondolkodásunk. Ez a fejezet egy állomás a szocialista nevelés és pedagógia korszakának remélhetőleg egyre tényyszerűbbé, árnyaltabbá váló történeti feldolgozásában. Kár, hogy a szöveggyűjteményben nem kapcsolódik forrásanyag ehhez az időszakhoz.

Egy tankönyv és a hozzá összeállított szöveggyűjtemény együttese a felsőoktatásban jól bevált eszközei az ismeretnyújtásnak, de az egyetemi szinten elvárható önálló feldolgozásnak is. Ez a tankönyv kívánatos egyensúlyt tart az *ismeretközlő* és a pedagógiatörténeti jelenségekről, folyamatokról *kritikai értékelést nyújtó* funkció között. A kapcsolódó szöveggyűjtemény is erre törekszik, amikor minden közölt forrást megelőz valamilyen rövid magyarázat, eligazítás, megadva az önálló elmélyedés lehetőségét.

Jól használható, szakszerű, a tudományos kiérlettség és nyitottság szükséges együttjárását megvalósító tankönyv és ehhez illeszkedő szöveggyűjtemény született. A pedagógusképzés bátran támaszkodhat e tankönyv-együttesre, akár ismeretanyagát, akár szemléletformáló jelentőségét tekintve.

Szabolcs Éva